

TAHIR OLGUN'UN MANZUM BATI EDEBİYATI TARİHİ

Levent Ali ÇANAKLI*

Geliş Tarihi: Kasım, 2017

Kabul Tarihi: Aralık, 2017

Öz

Tahir Olgun, Türk edebiyatının önemli ve çok yönlü simalarındandır. Değişik türlerde kaleme aldığı eserleri arasında, manzum edebiyat tarihleri de bulunmaktadır. Bunlardan biri, 1937'de yazdığı fakat yayımlamadığı *19. Asrın Yarisına Kadar Garp Edebiyatı Tarihi'ne Dair Manzum Bir Muhtıra* adlı bir Batı edebiyatı tarihidir. Bu eser, bildiğimiz kadarıyla, Batı edebiyatı hakkında Türkçede yazılmış ilk ve tek manzum tarihtir. Bu manzume de dâhil olmak üzere, Tahir Olgun'un edebiyat tarihi alanında nazım yahut nesir olarak kaleme aldığı eserler, edebiyat hocalığı zamanında hazırladığı ders notlarına dayanmaktadır. Bu sebeple eserde didaktik bir yaklaşım vardır. Eski Yunan ve Latin edebiyatları hakkında kısa bir girişten sonra 13. asırdan başlayarak önde gelen Avrupa ülkelerinin edebiyatları ve önemli edebî şahsiyetleri hakkında genel bilgiler veren yazar, bu dönemleri ve sanatçıları şiir, nesir, tarih, roman ve komedi gibi başlıklar altında değerlendirmiş; ayrıca bazı edebî akımlar için ayrı başlıklar açmıştır. Asıl uzmanlığı Batı dilleri ve edebiyatları üzerine olmayan Tahir Olgun, bu eseri yazarken kendi döneminde telif ya da tercüme edilmiş olan Batı edebiyatı tarihlerinden bolca yararlanmış; bununla birlikte kendi yorumlarına da yer vermiştir.

Ahahtar Sözcükler: Tahir Olgun, Batı edebiyatı, manzum tarih.

TAHIR OLGUN'S POETIC WESTERN LITERATURE HISTORY

Abstract

Tahir Olgun is one of the important and multifaceted figures of the Turkish literature. Among his works which he penned in different types are also poetic literature histories. One of these is the Western literature history entitled 'A Poetic Diary on Western Literature History until the Half of the 19th Century, which he wrote in 1937 but not published. This work, as far as we know, is the first and only poetic history written about Western literature history in Turkish. The poetic or prosaic works, including this poetic one, penned by Tahir Olgun in the field of literature history are based on his lecture notes which he prepared while he taught literature. For this reason, there is a didactic approach in the work. Giving general knowledge about leading European countries' literatures and important literary figures after a short introduction to the Ancient Greek and Latin literatures, the author evaluated these periods and artists under such headings as poem, prose, history, novel and comedy by starting from the 13th century and also opened up separate headings for some literary movements. Tahir Olgun not actually specialized in the Western languages and literatures made plenty of use of the Western literature histories written or translated in his period as well as gave place to his own interpretations while preparing this work.

Keywords: Tahir Olgun, Western literature, poetic history.

* Dr.; Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi ABD, leventcanakli@gmail.com.

Giriş

Tanzimat'tan itibaren Batı edebiyatına yönelişimiz, sistemsiz ve tesadüfi denebilecek okumalar ve tercümelemlerle başlamıştır. Daha sonra uyarılma ve taklit aşamasından geçilmiş; hem ilginin hem de bilginin artmasıyla birlikte Batı edebiyatı, düşünce hareketleri de dâhil olmak üzere bizde daha iyi anlaşılır olmuştur. Süreç içinde Batı edebiyatını bir bütün hâlinde değerlendirme yaklaşımı da olgunlaşmış, “Batı edebiyatı tarihi”nin parçaları denebilecek telif ve tercüme metinler yavaş yavaş ortaya çıkmıştır. Halit Ziya'nın *Fransa Edebiyatı'nın Numune ve Tarihi* (1885), Yunan Tarih-i Edebiyatı (1915) ve Latin Tarih-i Edebiyatı (1915), Nüzhet'in *Elsine-i Garbiye Edebiyat ve Üdebası* (1890), Mehmet Ali Ayni'nin Frédéric Loliée'den çevirdiği *Tarih-i Edebî-i Âlem* (1902), Mehmet Tevfik Paşa'nın *Esatir-i Yunaniyan* (1911) ve M. Rauf'un *İtalyan Tarih-i Edebiyatı* (1913) adlı eserleri buna örnek olarak verilebilir. Bu metinlerin çoğunun ortak noktası ise ders notu / kitabı olarak ortaya çıkmış olmalarıdır. Okullarımızdaki bir ihtiyaca karşılık geldiği belli olan bu tarz çalışmalar Cumhuriyet'ten sonra artarak devam etmiş, zincire eklenen halkalardan biri de Tahir Olgun'un yazdığı manzum Batı edebiyatı tarihi olmuştur.

1. Eser Hakkında

Türk edebiyatının birçok türde eser sahibi olan yazarlarından Tahir Olgun ya da meşhur adıyla Tahirü'l-Mevlevî; şairlik, gazetecilik, hocalık, -bildiğimiz kadarıyla tek romanla da olsa-romancılık gibi pek çok sığata sahiptir. Bütün hayatı öğrenmek, öğretmek, okuyup yazmakla geçen; ardında yüze yakın eser bırakan bu hakikaten müstesna kültür adamının bir sıfatı da edebiyat tarihçiliğidir. Edebiyat tarihi alanına giren müstakil araştırmaları dışında¹ 1931'de Darüşşafaka ve Kuleli Askerî Liselerinde edebiyat hocası iken onuncu sınıf programlarına uygun olarak, *Başlangıcından Tanzimat Devrine Kadar Edebiyat Tarihimize Dair Manzum Bir Muhtıra* adıyla bir manzum Türk edebiyatı tarihi kaleme almış (Tahir, 1931), bunu zeyl olarak 1937'de *19. Asrın Yarısına Kadar Garp Edebiyatı Tarihi'ne Dair Manzum Bir Muhtıra* (Olgun, 1937) izlemiştir. Elbette Tahir Olgun edebî kültürünü büyük ölçüde klasik İslam edebiyatlarına borçludur. Ancak gerek ilim adamı ve hoca olmak haysiyetiyle gerekse kişisel ilgi ve merakının icabı olarak Olgun'un Batı edebiyatına da bigâne kalmamış olması doğaldır. Nitekim, çok iyi düzeyde bildiği Farsça ve Arapça dışında Fransızca'yı da kendi kendisine öğrenmiş; çevresinde bulunmuş olan şahsiyetlerden Sâdi Aytan'ın ifadesiyle bu dilden kuvvetli tercümelemler yapmıştır (Aytan, tsz.: 11). Bunun kanıtını *Télémaque*'in *Mahfil* mecmuasında yayımlanan kısımlarında

¹ Bu eserler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Şentürk, 1991: 61-115.

görebiliyoruz.² Ayrıca *Edebiyat Lügati*'nin Batı edebiyatı ile ilgili bazı maddeleri (Tahirü'l-Mevlevi, 1994: 119, 124-126, 135, 175-176), *Edebî Mektuplar*'da şişenin içindeki cin mazmununu açıklarken bu hayalin Batılılarda da bulunduğunu *Topal Şeytan* adlı tercüme romanda gördüğünü söylemesi (Olgun, 1995b: 42), Dante'nin *İlahi Komedy*'yi yazarken Ebu'l-Alâ el-Maarrî'nin *Risaletü'l-Gufran*'ıyla İbn Arabî'nin *Fütihat*'ından etkilendiğine dikkat çekmesi (Tahirü'l-Mevlevi, 1994: 125) Batı edebiyatıyla ilgisini gösteren başka örneklerdir. Bu tekil örnekler hiç şüphe yok ki Tahirü'l-Mevlevi'nin ne nitelikte bir Batı edebiyatı okuru ya da araştırmacısı olduğunu açıklamaya yetmez fakat -burada incelenecek eserini de birlikte düşününce- hiç değilse onun Batı edebiyatına epey meraklı bir okur olduğuna işaret sayılabilir.³

Bu makaleye konu olan *19. Asrın Yarısına Kadar Garp Edebiyatı Tarihi'ne Dair Manzum Bir Muhtıra*, yazarın daktiloyla yazılmış olarak kalan 36 sayfalık bir eserdir⁴ ve görebildiğimiz kadarıyla Türkçede Batı edebiyatı hakkında yazılmış şimdilik tek manzum tarihtir. Metnin üzerine el yazısıyla kimi düzeltmeler yapmış olmasından, daha sonra dipnota dönüştürülmek üzere dizelerde parantez içi bilgilere yer vermesinden yazarın bu eserini bastırmak niyetinde olduğu anlaşılmaktadır. Her iki edebiyat tarihini de manzum yazma sebebi, *Edebiyat Tarihimize Dair Manzum Bir Muhtıra*'nın “Başlangıç” kısmında şöyle ifade edilir: “Manzum yazışma sebep, vezinli sözlerin kolayca zihne girmesi ve uzun müddet hatırdaki kalmasıdır. (...) Muhtıramda şiir arayacak olanlar, aradıklarını bulamayacaklardır. Çünkü ben, şiir yazmayı değil, memleket çocuklarına kolay ve faydalı bir tarihçilik yapmayı düşündüm.” (Tahir, 1931: 3)

Yazarın “kolay ve faydalı” olma düşüncesi, *Garp Edebiyatı Tarihi*'nde birçok noktada kendisini göstermektedir:

² Kemal Edib Kürkçüoğlu bu hususu “Fransızcaya da aşinâ idi.” (Mevlevi, 1994: 6) diyerek doğrular. Sâdi Aytan'ın bahsettiği *Telemaque* tercümesi, *Mahfil* mecmuasında 19, 20 ve 21 olmak üzere üç sayı devam etmiş, arkası gelmemiştir. “Yeni Telemak Tercümesi ve Fénelon” başlıklı ilk yazının girişinde Tahirü'l-Mevlevi'nin ismi geçmeden *Mahfil* imzasıyla şu ifadeler yer alır: “Fransa'nın on yedinci asr-ı miladisi üdebasından bulunan Fénelon'un On Dördüncü Lui'nin oğluna okutmak üzere yazdığı 'Les Aventures de Télémaque' unvanlı eseri; her lisana tercüme edilmiş olduğu gibi Yusuf Kâmil ve Ahmet Vefik Paşalar tarafından Türkçeye de naklolunmuştu. Eriğe-i pedere geçecek bir prense tebâyı sevdirmek ve hükümdarlık merasim ve levazımını bidayeten öğretmek emeli ile tertip edilen bu masal, aslından mümkün mertebe ayrılmamak ve şive-i hâzır muhafaza kılınmak şartıyla ahîren bir zat tarafından yeniden tercümeğe başlanılmış. İdarehaneye gelen mütercem parçanın tarz-ı ifadesi hoşumuza gittiği için *Mahfil*'in son sayfasını buna tahsis ettik. Gönderilen kısmın -ki birinci babın tercümesinden ibarettir- hitamına kadar mecmuaya derceyleyeceğiz. Mütercim, mütebaki aksamı da Türkçeleştirmeye devam ederse biz de neşrine çalışırız.” (Tahirü'l-Mevlevi, 1340a: 123) Yazar, çok sonra yazdığı *19. Asrın Yarısına Kadar Garp Edebiyatına Dair Manzum Bir Muhtıra* adlı eserinde Fénelon'dan bahsettiği dizelerde Yusuf Kâmil Paşa ve Ahmet Vefik Paşa'nın tercümelerini beğenmediğini şöyle ifade eder: “Bizde de kıraat edilsin diye / Çevrildi evvel Türkçeye / Yusuf Kâmil, Ahmet Vefik Paşalar / Her iki naklin de yoktur değeri / Terceme etmeli yeniden biri” (Olgun, 1937: 15) Tahirü'l-Mevlevi'nin *Mahfil*'deki tercümeyle kendi adıyla yayınlamama sebebini ise bilmiyoruz.

³ Avrupa basınından da uzak olmayan yazar, *Mahfil*'i çıkardığı dönemlerde, bir Paris dergisi olan *Revue du Monde Musulman*'ın Türkiye'deki okuyucuları arasındadır (Tahirü'l-Mevlevi, 1340b: 141).

⁴ Bu eserden ilk kez Atilla Şentürk *Tahirü'l-Mevlevi Hayatı ve Eserleri* adlı çalışmasında bahsetmiştir.

1. Her şeyden önce metnin dili son derece sadedir ve pek çok bölümü bugünün lise öğrencileri tarafından bile rahatlıkla okunup anlaşılabilir.

2. Edebiyat tarihi içindeki şahsiyetler anlatılırken onların hem hayatları hem de sanatlarıyla ilgili akılda kalacak taraflarından özellikle bahsedilmiştir.

3. Tahirü'l-Mevlevi mizaha çok yatkın bir yazarımızdır⁵. Bu metinde de gençlerin ilgisini çekmek için zaman zaman mizahi ifadelerle başvurmuştur.

4. Ahlaki bakımdan da faydalı olma kaygısıyla, yazar ve eserler hakkında değer yargısı taşıyan dizelere de bolca yer verilmiştir.

5. Yazar, bazı ifadelerin daha iyi anlaşılması için ilgili dizelere parantez içinde açıklamalar koymuştur ki bunlar da aynı anlayışın ürünüdür.

1438 dizeden oluşan *Muhtıra* 11'li hece ölçüsüyle yazılmıştır ancak ölçünün aksadığı birkaç dize de göze çarpmaktadır. *Başlangıç, Hristiyanlıktan Sonra, 13 ve 14. Asırlar, 15. Asır, 16. Asır, 17. Asır, 18. Asır ve 19. Asır* ana başlıklarından sonra eser, çok sistemli görünmeyen alt başlıklara ayrılmıştır. Her yüzyılın önemli görülen edebî özelliklerine değinilerek Avrupa ülkelerinin yetiştirdiği edebî şahsiyetlerin önemli nitelikleri, en ünlü eserleri ve kısa biyografileri ülkelere göre verilmiş; hümanizm, klasisizm ve romantizm akımlarına da ayrı başlıklar açılmıştır. Burada iki husus dikkati çekmektedir: Birincisi, bu manzum tarihte yazar sadece “Batı kanonu” içinde değerlendirilen büyük yazarlara değil⁶, müstakil ve ayrıntılı hazırlanmış edebiyat tarihlerinde görülebilecek isimlere de yer vermiştir. İkincisi, yazarın Batı edebiyatına geniş bir açıdan bakarak Batı düşünce tarihinin Makyavelli, Calvin, Luther, Bacon, Descartes, Pascal ve Kant gibi önemli isimlerinden de “nesir” başlıkları altında bahsetmesidir. Bu iki yaklaşım; yazarın ciddiyetini, ilgilerini ve ufkunu göstermesi açısından önemlidir.

Metnin dikkat çekici başka bir tarafı da Tahirü'l-Mevlevi'nin yazarlar ve dönemlerle ilgili değerlendirmeleri ve şahsi görüşleridir. Bu görüşlerin iki kaynağı olabilir: Birincisi bu metni yazarken yararlandığı Batı edebiyatı tarihiyle ilgili kitaplar, ikincisi de o devre kadar Türkçeye çevrilen ve yazarın okumuş olduğu Batılı eserler ki bazılarını Fransızcadan okumuş olduğu da varsayılmalıdır. Araştırmadan vardığımız kanaate göre Tahirü'l-Mevlevi hem edebiyat tarihleri ve antolojilerden yararlanmış hem de bir edebiyat hocası olarak Batı edebiyatından pek çok eser okumuştur. Bu hususta metnin Rousseau, Voltaire, Bacon ve Pléiade grubundan bahseden kısımlarında örnekler bulunabilir.

⁵ Bu konuda *Çilehane Mektupları* (Olgun, 1995a) ve *Teşebbüs-i Şahsi* (Tahirü'l-Mevlevi, 1911) adlı eserleri fazlasıyla fikir verecektir.

⁶ “Batı kanonu” tabiri ve Shakespeare başta olmak üzere Batı kanonunu oluşturan isimler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Bloom, 2014.

Yazar, düşüncelerini ifade ederken çoğu zaman mizahi bir üslup kullanır. Mesela, Boccaccio'nun eserinden -muhtemelen kimi hikâyeleri müstehcen bulduğu için- pek hazzetmez ve biraz da kafiyeyi zorlayıp şöyle der: “Boccaccio sayılır bir hikâyeci / Eseri değildir fakat pek cici”. Öte yandan İtalyan şair Ariosto'nun tuhaf maceralarla dolu olan⁷ *Çılgın Orlando* adlı eseri hakkında “Dolu mısraları hurafelerle / Yalana tahammül edersen dinle” demesi, Tasso'nun 1. Haçlı Seferi'ni konu alan *Kurtarılmış Kudüs* destanı için “Tasso'nun yazdığı *Kudüs Destanı / Haviydi epeyce parlak yalanı*” veya Lord Byron için “Geçti İtalya'dan Yunan eline / Türkleri doladı artık diline / Yunanistan için çalıştı durdu / Türkler aleyhine coştı, kudurdu” şeklindeki ifadeleri, mizahi yaklaşımla birlikte bu sanatçılara ve eserlerine millî ve ahlaki duyarlılıkla da baktığını gösterir.

Çok verimli bir yazar olmasıyla bilinen Tahir Olgun'un, daha önce yazdığı bir eserden ya da yazıdan daha sonrakilerde de bazen faydalandığı görülmektedir. Bunun bir örneği *Edebiyat Lügati* ile *Garp Edebiyatı Tarihi* arasında bulunabilir. İlk baskısı 1936'da yapılan *Edebiyat Lügati*'nin “romantizm-realizm” maddesinde verilen birçok bilgi, *Garp Edebiyatı Tarihi*'nde de kullanılmıştır (Olgun, 1994: 124-126). Konuyla ilgili daha önemli bir örnek, yazarın ders notlarından oluşan *Teceddüt Edebiyatı Tarihi Muhtırası*'dir (Olgun, 1934). Bu makalede ele alınan manzumesi, *Teceddüt Edebiyatı Tarihi Muhtırası*'nın Batı edebiyatı ile ilgili bölümünün âdetâ manzum bir özeti mahiyetindedir.

2. Eserin Kaynakları

Tahir Olgun'un *Teceddüt Edebiyatı Tarihi Muhtırası*'nda yararlandığı kaynaklar, doğal olarak, daha sonra kaleme aldığı bu manzumeye de kaynaklık etmiştir. Hem bu kitaplar hem de başka metinlerinde sözünü ettiği eserler ve giriş kısmında adı geçen, yazarın görmesi muhtemel eserler *Garp Edebiyatı Tarihi*'nin kaynakları olarak kabul edilebilir⁸ ancak Tahirü'l-Mevlevi'nin bu metni oluştururken en çok yararlandığını düşündüğümüz eser, Darülfünun Garp Edebiyatı Tarihi Müderrisi Yusuf Şerif Kılıçel'in Fransız edebiyat tarihçisi P. Van Tieghem'den 1928'de çevirdiği ve 1935'te belli ölçüde sadeleştirip dipnotlarla zenginleştirerek tekrar bastırdığı *Rönesans'tan Beri Avrupa Edebiyatı Muhtasar Tarihi* (1928) adlı eserdir.⁹

Tahir Olgun'un yararlanmış olabileceği diğer eserler şu şekilde sıralanabilir ki bunlardan bazıları, yazarın 1937'den önce yazdığı kitaplarında zikredilmektedir.

⁷ *Çılgın Orlando* adlı destanın özeti ve değerlendirmesi için bkz. M. Rauf, 1329: 85-95.

⁸ Ayrıca 1937'ye kadar Türkçeye çevrilmiş olan klasik eserlerden bazılarını da okumuş olabileceğini unutmamak gerekir.

⁹ Örnek olmak üzere, metinde adı geçen yazarlardan Marguerite de Valois, Guicciardini, Trissino, Métastase ve Pope hakkında Olgun'un söylediklerini krş. Tieghem, 1928: 49, 83, 105, 124, 154-155.

1. Frédéric Loliée, *Tarih-i Edebî-i Âlem* (1319).
2. Halit Ziya, *Alman Tarih-i Edebiyatı* (1330).
3. Halit Ziya, *Fransa Edebiyatı'nın Numune ve Tarihi* (1303).
4. Halit Ziya, *İspanyol Edebiyatı* (1329).
5. Halit Ziya, *Latin Tarih-i Edebiyatı* (1331).
6. Halit Ziya, *Yunan Tarih-i Edebiyatı* (1331).
7. İsmail Habip Sevük, *Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi* (1340) (Olgun, 1934: 98).
8. İsmail Hikmet Ertaylan, *Yunan Edebiyat Tarihi* (1928) (Olgun, 1934: 83).
9. M. Rauf, *İtalyan Tarih-i Edebiyatı* (1329).
10. M. Rauf, *Yunan-ı Kadim Tarih-i Edebiyatı* (1327).
11. Mehmet Tevfik Paşa, *Esatir-i Yunaniyan* (1329).
12. Nüzhet, *Elsine-i Garbiye Edebiyat ve Üdebası* (1306).
13. Par Une Réunion de Professeurs, *Cours Abrégé de Littérature* (1910) (Tahirü'l-Mevlevi, 1994: 135).
14. René Doumic, *Histoire de la Littérature Française* (1909) (Olgun, 1934: 106).
15. Reşat Nuri, *Fransız Edebiyatı Antolojisi I-III* (1929-1931) (Olgun, 1934: 91 vd.).
16. Şemsettin Sami, *Kamusü'l-A'lam I-VI* (1306-1316) (Olgun, 1934: 90).
17. Yusuf Şerif, *Avrupa Edebiyatı Mühim Simalar ve Nümuneler-Rönesans* (1930).
18. Yusuf Şerif, *Muhtasar Fransız Edebiyatı Tarihi* (1930).

Tahir Olgun, metinde geçen Batı dillerine ait adları okudukları şekilde yazmıştır. Bununla birlikte isimlerin özgün yazılışlarını parantez içinde vermiştir. Ayrıca yazarların doğum ve ölüm tarihlerini, bazı eserlerin tam adlarını yine parantez içi bilgi olarak vermiş; metin daktilo edildikten sonra üzerinde bazı düzeltmeler yapmıştır. Çalışmanın metin kısmında bu hususla ilgili tercihimiz adları özgün şekilleriyle vermek, başlıkta yer almıyorsa doğum ve ölüm tarihlerini kaldırmak, yazarın dizeler içinde parantez açarak verdiği bazı kısa açıklamaları ise dipnotta vermek yönünde olmuştur; çünkü bütün bu bilgi ve açıklamaları metin içinde vermek hem okuma akışını bozacak hem de özgün adları Türkçe söyleyişten anlamak okuyucu için karışıklığa ve zorluğa yol açabilecektir. Metnin yazım ve noktalaması konusunda da genel itibarıyla TDK Yazım Kılavuzu'nda belirlenen kurallar esas alınmıştır.

3. Metin

(1) 19. Asrın Yarısına Kadar Garp Edebiyatı Tarihine Dair Manzum Bir Muhtıra

Başlangıç

Milattan epeyce zaman evvelde
Yunan illerinde bilgi yükseldi
Muhtelif bilgiyle güzel sanatlar
Meydana getirdi haylice eser
Bu eserler sonra Roma'ya doldu
Sanatın, yazının örneği oldu
Latin edebi de oldu vergili
Yetiştirdi Ovid ile Virjil'i
Bu iki milletin edebiyatı
Haviydi his ile hikemiyatı
Hayalatı hele parlak mı parlak
Mitoloji idi ona bir kaynak

Hristiyanlıktan Sonra

Çıkınca ortaya Hristiyanlık
Cehl ile taassup koyu karanlık
Oldu da kapladı halkın gözünü
Gözüyle kalmadı, sardı özünü
Païen kitapları haram sayıldı
Onlar okunmadı, ceahl sayıldı
Mal kilisenindi, öz kilisenin
Bilgi kilisenin, söz kilisenin
Latince mecburi idi herkese
Nadiren bir eser yazmak istese
Kudüslü İsa'nın dininin dili
Latince olmuştu, iman etmeli
Aksini söylemek büyük küfürdü
Söyleyen zindanda kalır, çürürdü
Bu müddet içinde bir şair varsa
Kendi lisanında sesi çıkarsa
Alman akvamının Minnesinger'i
Garbın trubadur ve truveri
(2) İdi ki yetişir halk arasından

Millete diliyle okurdu destan

Öyle destanlara chanson denirdi
Onları dinler de halk eğlenirdi

13 ve 14'üncü Asırlarda İtalyan Şiiri

Dante Alighieri (1265-1321)

Deniyor ki: Garbın edebi doğdu
On üçüncü asrın sonuna doğru

Orta asırlara ait olsa da¹⁰
İki yüz altmış beş¹¹ Floransa'da
Dante Alighieri cihana geldi
Hakiki şiir de meydana geldi
İtalyan diliyle ilk yazan şair

Bütün tarihlere göre Dante'dir
Gözden geçirilse âsârı bir bir
Divina Comedia en yüksekidir
Şairin ölümü: üç yüz yirmi bir
Gömüldüğü yer de Ravenn şehridir

Francesco Petrarca (1301-1374)

On dördüncü asrın ilk senesinde
Arezzo'da oldu Petrarca zinde
Dante'nin yolunda yürüyüp gitti
Yunanca âsârı tettebbu etti
Lirik şiirleri devre yayıldı
Zamanında büyük üstad sayıldı
Onun yazı tarzı makbul tutuldu
Petrarkizm adıyla bir meslek oldu
Bin üç yüz yetmiş dört yılında öldü
Arke¹² dedikleri köyde gömüldü

İtalyan Hikâyesi: Boccaccio (1313-1375)

Bin üç yüz on üçte Floransa'da
Doğdu *Decameron*'u yazan Boccaccio da
Boccaccio sayılır bir hikâyeci
Eseri değildir fakat pek cici
Piri tanınmıştır realistlerin
Göstermiş hayatı açık ve derin
Manzume de yazmış, sonradan yakmış
Petrarca'ı görünce nazmı bırakmış
Bin üç yüz yetmiş beş yılında öldü
Cesedi doğduğu şehre gömüldü

(3) Fransa

Geçmişti ki asrın on üçüncüsü
Boştu Fransa'nın şiir kürsüsü
Truverler ile trubadurlar
Fransız halkına okurdu eş'ar

¹⁰ Rönesans'tan evvel.

¹¹ 1265 demektir.

¹² Venedik'te.

Bizim ozanların kupuzu gibi
Onların da vardı elinde liri
On dördüncü asrın sonuna doğru
Ancak Fransa'da şiir okundu
Çıkar ilk Fransız şairi diye
Christine de Pisan, Alain Chartier

İngiltere

İngiliz kavminin edebiyatı
Bin üç yüzden sonra buldu hayatı
Geoffrey Chaucer denen İngiliz edip
Etmışti yeni bir hikâye tertip
Adı *Canterbury* hikâyesidir
Decameron'u taklit etmiş bilindir
Asıl on altıncı asrın içinde
İngiliz edebi olmuştur zinde

Hümanizm

Bizans'ın sukutu bir devir açtı
Avrupa'ya ilim ışığı saçtı
Çünkü Bizans'taki âlim kimseler
Kalkıp garba doğru ettiler sefer
Eski Yunancanın eserlerini
Tercüme ederek değerlerini
Öğrettiler garbın yazarlarına
Bu bir hizmet oldu onun kârına
Avrupa bulunca böyle bir örnek
Başladı her yerde taklit eylemek
Millî olmayan bu taklidin adı
Hümanizm olarak hayli yaşadı
Romantizme kadar hemen de sürdü
O çıkınca bunu sildi süpürdü

On Beşinci Asır: İtalyan Şiiri

On beşinci asrın sonuna doğru
Birisi Lorenzo, biri Angelo
İsimli şairler zuhur ettiler
İtalyan şiirini ilerlettiler
Bu asrın içinde yine Ariosto
Bir destan yazmıştı, adı: *Orlando*

(4) Dolu mısraları hurafelerle
Yalana tahammül edersen dinle

Temaşa Eserleri

Yine bu asırda Angelo ile
Trissino yazmış birer hâile
Birine *Favola di Orfe* denir

Öbürünün *Sofonisba* ismidir

Nesir

Bu asrın nâsiri Makyavelli'dir
Pek meşhur sözünden özü bellidir
Yazmış zamanında parlak bir nesir
Le Prince'i ile olmuş müştehir

Tarih

Bu asrın içinde bir tarihçi var
Guicciardini diye etmiş iştihar
Her şeyden ziyade nef'ine âşık
İkinci Makyavel denilse layık

Fransız Şiiri

On beşinci asrın sonuna değin
Gelen şairlerin içinde derin
François Villon sayılır ancak
Diğerlerin sözü tasannu mutlak

İspanyol Şiiri

İspanya bin dört yüz yılına kadar
Vücuda getirmiş haylice âsâr
Onların unvanı romancerodur
İçinde İspanyol hissi doludur
Lakin on beşinci asır girince
Marquis de Santillan oldukça ince
Soneler yazdı ki pek aşikârdı
Onlarda İtalyan tesiri vardı
Yine o asırda Don Jean Boscan'ın
Bir de Garcilaso de la Vega'nın
İtalyankâridir manzumeleri
Hele ikincinin ince eseri

(5) Temaşa Eserleri

Piyesler evvelce dinî şeylerdi
Onları papazlar temsil eylerdi
Juan del Ensina denen muharrir
Tabii hayatı oldu musavvir

Alman Şiiri

Asrın on ikisi vaktâ ki gitti
Edebî Almanca teşekkül etti
Hartmann'la Gottfried birer müceddit
Sayıldı üslub-ı beyana ait
Nibelungen denen hayalî destan
Bin dört yüze kadar almıştı meydan

On beşinci asır Luther asırdr
Her mevzuu dinî fikir bastırır
Tevrat'ı tercüme edince Luther
Nesre bir numune oldu muteber
Rollenhagen ile Fischard'ın, Hans'ın
Ringwaldt'ın adı aklında kalsın
Bu şairlerin hep eserlerinde
Reformun tesiri görülür zinde

On Altıncı Asır

İtalyan Şiiri

On altıncı asrın nisfı olmuştu
Destanlar ziyade rağbet bulmuştu
Tasso'nun yazdığı *Kudüs Destanı*
Haviydi epeyce parlak yalanı

İtalyan Romanı

Bandello *Romeo Juliet*'i ile
Büyük bir romancı göründü ile
Bir de Sannazzaro yeni bir usul
Meydana koydu ki tutuldu makbul:
Çoban hayatına olmak musavvir
Arcadia bunların birincisidir

Fransız Şiirleri

On altıncı asrın bidayetinde
Clément Marot'nun şahsiyetinde
Fransız tab'ının zarafeti var
Şiirinden epeyce nükteler çıkar
Uğraşmış Zebur'u tercüme etmiş
Fakat Kilise'ce bu, cinayetmiş
Zavallı başına bir bela açmış
Takibe uğramış, yurdundan kaçmış
(6) Bir de nazmeylemiş *Fareyle Arslan*
La Fontaine'e olmuş örnek sonradan

Pléiade

Vendôme civarından Pierre de Ronsard
Altı arkadaşıyla bir takım kurar
Evvel bu takıma Brigade denir
Sonra değişir Pléiade denir
Pléiade edebî bir heyet olur
Fransız dilini vüs'atsiz bulur
Yabancı dillerden alıp kelime
İsterler lisana genişlik verme
Verilince buna heyetçe karar

Joachim du Bellay *Defans*'i¹³ yazar
Odur programın müdafaası
Ondan sonra başlar lafız alması
Lisan genişlenir, lafız çoğalır
Lakin Fransızca hemen hiç kalır
Ot basmış bahçeyi andırır lisan
Ne dildir anlamaz okuyan insan
Tıpkı bizim eski Türkçeye döner
Okuyup anlamak sayılır hüner
Bereket versin yetişir Malherbe
Dilin ıslahına o olur sebep

Fransız Romanı

On altıncı asrın nisfına yakın
Hikâye tesiri İtalyanların
Göründü Fransız tahkiyesinde
Oldu Boccaccio'nun üslubu zinde
Marguerite de Valois takliden onu
Meydana getirdi *Heptaméron*'u
Hikâye üstadı bu asrın ancak
François Rabelais denir muhakkak

Temaşa Eserleri

Kalmış Fransa'da temaşa geri
Jodelle'in *Kleopatra* eseri
Birinci yazılan bir piyes idi
Mektep bahçesinde temsil edildi

Nesir

Bu asrın nesrini parlak gösteren
İki tane papaz, Amyot ile Calvin
Michel de Montaigne Üçüncüleri
Tecrübeler adlı vardır eseri

(7) İspanyol romanı

On altıncı asrın sonuna doğru
Roman şövalöresk fazla okundu
Tasviri demekti kahramanlığın
Yazılmış olanlar oldu bir yığın
Amadis de Gaule'dur eşheri onun
Eseri Garcia Ordenez de Montalvo'nun
Roman pastoralin mahiyeti de
Göründü *Diana* adlı eserde
Jorge de Montemayor yazmıştır onu
Sayfaları bütün sihirle dolu

¹³ Défense de la Langue Française.

Roman pikareskin içinde meşhur
Mendoza eseri *Lazarillo*'dur
Roman pikareskin mevzuu birdir:
Serseri ömrüne olur musavvir
Bir de Gevara'nın *Topal Şeytan*'ı
O asrın en belli başlı romanı
Bunları geçince *Don Kişot* gelir
Hepsinin fevkine namı yükselir
Unutulmaz asla *Don Kişot* adı
Olmuş Cervantes'in şöret kanadı

Temaşa Eserleri

On altıncı asrın ortalarında
Piyes muharriri Lope de Rueda
Sanatta göstermiş epeyce kudret
İspanya'da almış büyük bir şöret

Alman Romanı

On altıncı asrın içinde Alman
Kavminde yayıldı pikaresk roman
Faust hikâyesi onlardan biri
Mevzuu: şeytana uymuş serseri
Bunu taklit etmiş birçok muharrir
O zümreye Goethe bile dâhildir
O da Faust'unu yazmış takliden
Fakat ona vermiş bir çekidüzen

Alman Nesir

Bu asrın içinde Almanca nesir
Üslubuna hâkim olan Luther'dir

(8) İngiliz Şiiri

On altıncı asrın ortalarında
Şimalde, İngiliz adalarında
İtalyan, Fransız âsârı boldu
Bunlar İngiliz'e numune oldu
Oldu iki şair hayli vergili
Birisi Spenser, birisi Lyly

Temaşa Eserleri

Dram muharriri Ben Jonson bir de
Serseri Marlowe var ki pek güzide
Ondan daha yüksek William Shakespeare
Tiyatro bahsinde addedilmiş pir
Otuz beş kadardır parlak eseri
Hepsinin tanınmış yüce değeri
Macbeth'le *Othello*, *Hamlet*, *Kral Lear*

Shakespeare adını etmiştir teşhir

Nesir

İngiliz nesrini bu asr içinde
Bacon'un kalemi etmiştir zinde

On Yedinci Asır

İtalyan Şiiri

On yedinci asrın iptidasında
Olmuşken terakki müntehasında
Bu asrın içinde şiir bozuldu
Sanat, tasannudan ibaret oldu
Tutulmakta idi lakin muteber
Adonis-Adone isimli eser
Lafız oyunları cazipti bunda
İfade, manaya galipti bunda
Bunun müessiri Marini idi
Hayalî bir aşkın zemini idi

Arcadia

Bin altı yüz doksan yılına doğru
Roma'da Arcadia heyeti doğdu
Gayesi sanatı yükseltmek idi
Musikiyi şiire yardımcı etti
İkisi birleşti opera oldu
Besteli piyesler seyirci buldu

(9) Fransız Edebiyatı

On yedinci asır Fransa için
Olmuştur yükselme devri edebin
Evvela Malherbe'in himmeti ile
Sadelik, temizlik verildi dile
Şekli tespit etti, kaide koydu
Sonraki şairler onlara uydu
Kendisi coşkun bir şair değildi
Lisana hizmeti takdir edildi
Malherbe'i teyiden bazı kimse de
Edebî bir salon açtı evinde
Hôtel de Rambouillet onlardan biri
Olmuştu dâhili zarafet yeri
Précieuses denen kadın heyeti
Etmisti lisana hayli himmeti
İlme, fenne, şiire hizmet için de
Bin altı yüz otuz beş senesinde
Paris'te açıldı bir Akademi
Topladı kırk tane yüksek âlimi

Bunlara Les Quarante Immortels dendi
Her biri, hakikat pek çok bilindi
Zaptedip lisanın usullerini
Yazdılar Fransız gramerini
Başlandı bir lügat tahririne de
Bitti ancak elli dokuz senede
Böyle çalışmakla Fransız dili
Avrupa dilinin oldu ekmeli
On yedinci asrın nısfı geçince
Oldu Fransızca yüksek bir lehçe
Bu dille yazılmış olan eserler
Klasik vasfıyla tanındı yer yer
Klasik devrinin müddeti uzar
Asrın on sekizi sonuna kadar

Klasizm

Klasizm denen yazı tarzının
Bazı vasıfları vardır anlayın
Mehazı: Yunan'la Latin edebi
Gayrimillî olmuş, budur sebebi
Vermiş dile fakat çok ehemmiyet
Üslubunda vardır fazlaca zinet
Şiirin ruhu olan hissi, hayali
Fikre nispet ile tutarlar tâli
Klasik yazıda çünkü temeldir
Parlak bir yazıyla sağlam bir fikir
Tasvirin yeri yok, tasannu vardır
Tabiiyetin de mevkii dardır
Âlimle cahilin konuşması bir
Konuşan yazandan başka değildir
Yani mükâleme eden kimseler
Bir vasıta olur, muharrir söyler
Edasında lakin bulunmaz hata
Şiiri hissî değil, öğüt âdeta
(10) O vazih, o parlak yazılar hâlâ
Üslup noktasından sayılır âlâ
Klasik yazının ne olduğunu
Anlamak dilersen Boileau onu
Pek güzel yazmıştır toplu bir yerde
L'art Poétique adlı manzum eserde

Türk Klasizmi

Avrupa'dan altı asır evvelce
Klasik bir devre başladı bizce
Taklit edilmişti Arap'la Acem

Kaide onlardan alınmıştı hem
O yolda ilk eser Kutadgu Bilik
Olmuş ondan sonra yazı klasik
Yunan'la Latin'e mukallit Frenk
Arap, Acem şiiri Türklere örnek
Her iki tarafın taklidi farklı
Birisini garplıdır, birisi şarklı
Değilse de bizim taklit mükemmel
Olmuş Avrupa'dan çok zaman evvel
Türk klasizminin sonu Tanzimat
Sonrası romantik bir edebiyat

Trajedî

Bu asır çok verdi edebî mahsul
Fakat trajedi hepsinden makbul
Yunan eserleri örnek alındı
Lakin pek de fazla bağlı kalındı
Ne kadar kaide varsa onlarda
Tatbiki riayet etti bunlar da
Aristo'dan kalma üç vahdeti de
Kullanıp durdular trajedide
Üç vahdet: vakada, mekânda birlik
Birkaç saat kadar zamanda birlik
Demekti, bu müddet içinde geçen
Bir vaka olurdu temsil edilen
Mevzuu: Yunan'a, Roma'ya dair
Eşhası görünür bütün ekâbir
Ulviyet, fazilet olurdu mefhum
Şairler bunları yazardı manzum
Trajedi yazan ehl-i kalemin
En yükseği olmuş Corneille'le Racine

(11) Pierre Corneille (1606-1684)

Bin altı yüz altı yılı içinde
Pierre Corneille oldu Rouen'da zinde
Hukuk tahsiline başladı evvel
Bu meslek tab'ına gelmedi güzel
Bıraktı onu da yazdı komedi
Menteur'ü en hoş bir komedi idi
Sonra tanzim etti hep trajedi
Le Cid'i yazınca adı yükseldi
Otuz iki parça eserden sonra
Onları tetkike gelmişti sıra
Examen isimli kitabı ile
Kendi mesleğini anlattı ele

Tiyatro sanatı hakkında *Discours*
 Unvanlı eseri takdir olunur
 Sağlığında hürmet görmüştü derin
 Azası olmuştu Akademi'nin
 Bin altı yüz seksen dört senesiydi
 Corneille'in hayatı sonuna erdi
 Münekkitler diyor bu üstad için:
 Corneille babasıdır trajedinin
 Eşhası onun hep fazıl sahibi
 Gösterir onları icabı gibi
 Göstermez zaafını beşeriyetin
 Örneğini verir ekmeliyetin
 Yunanlı Sofokl'un mesleği de bu
 Yunanlı şaire uymuş demek o
 Corneille'in kardeşi Thomas Corneille de
 Oldukça ün almış trajedide
 Kardeşi Corneille'le Racine'e uymuş
 Kırk kadar piyesi meydana koymuş
 Bağlanıp kalmamış trajediye
 Girmiş bilgisiyle Akademi'ye

Jean Baptiste Racine (1639-1699)

Bin altı yüz otuz dokuza doğru
 La Ferte Milon'da Jean Racine doğdu
 Papaz olmak için mektebe gitti
 Lakin tabiatı şiire meyletti
 Papaz olamadı, şair yetiştirdi
 Daha genç yaşında çalıştı, piştirdi
 Racine'i severdi Boileau, Molière
 İkisi de onu teşvik ettiler
Andromaque'yle kazandı şöhret
 Gösterdi gittikçe muvaffakiyet
 Altı trajedi yazdı, bitirdi
 Bu şaheserleri sahneye girdi
 Lakin rakipleri fitil aldılar
Phèdre oynanırken ıslık çaldılar
 (12) Bu bir tecavüzdü, haklı değildi
 Racine müteessir oldu, çekildi
 Vakanüvis oldu, saraya girdi
 O devrin fikrince devlete erdi
 Yüksek değeriyle layıktır diye
 Aza da olmuştu Akademi'ye
 Yazdı On Dördüncü Lui devrini
 Gösterdi orada parlak nesrini

Tek nüsha yazılmış olan bu eser
 Bir yangında yanıp olmuştur heder
 ıslık vakasından on üç yıl sonra
 İki trajedi yazdı bir ara
 Onlara *Ester*'le *Atali* dendi
 Mevzuu Yahudi tarihindendi
 Onların da yüksek değeri vardı
 Evvela birini bastı, çıkardı
 Rakipler ona da tariz ettiler
 Şu haksızlık verdi Racine'e keder
 Eser tanziminden sahneye dair
 Artık tamamıyla vazgeçti şair
 Bir vaka arttırdı teessürünü
 Öldürdü nihayet onu o hüznü
 "Ahali sıkıntı çekiyor" diye
 Arıza yazmıştı Kral Lui'ye
 Kral okuyunca gazaba geldi
 Sözleri Racine'in bağrını deldi
 İki yıl âdeta kahra gömüldü
 Bin altı yüz doksan dokuzda öldü
 Diyorlar: Corneille'de azamet vardır
 Racine'e gelince zarafet vardır
 Bunun yazıları daha tabii
 Bu itibar ile ondan çok iyi
 Gösterir insanı olduğu gibi
 Değil öyle yüksek fazıl sahibi
 Yunan'da yazmıştı böyle Öripid
 Racine de olmuştu ona mukallit

Komedi

On beşinci asır gelmeden evven
 Komedi değildi o kadar güzel
 Pek kaba şeylerdi La Farce denirdi
 Onları seyriyle halk eğlenirdi
 İtalya'yı taklit ile Pleaad
 Meydana getirdi epey mudhikat
 Klasik komedi başladı böyle
 Buldu asaleti lakin Corneille'le
 Moliere'in kalemi edince himmet
 Verdi komediye mükemmeliyet

(13) Molière (1622-1673)

Molière bin altı yüz yirmi ikide
 Doğdu ve mükemmel tahsil etti de
 Jean Baptiste Poquelin'ken aslında adı

Molière unvanını sonra takındı
Tiyatroya gayet merakı vardı
Hem piyes yazardı hem de oynardı
Yirmi dokuz tane yazdı komedi
Nihayet sahnede vefat eyledi
Bin altı yüz yetmiş üç yılı öldü
Sanat tarihine adı gömüldü
Molière bir hümanist olduğu için
Düşünüp hâlini bütün beşerin
İnsanların gülünç cihetlerini
Yazmada gösterdi yüksek bir génie
Her yerde mahallî sayıldı gitti
Bunların naklile bize çoğunu
Vefik Paşa elhak tanıttı onu

Fransız Şiiri

Bu asrın eş'arı duygusuz fakat
Güzel üslup ile gösterir sanat
Mazmunu: ahlaka dair faide
Mükemmeldir hele şekil, kaide

Malherbe (1555-1628)

On yedinci asır şairlerinden
Malherbe olur evvel hatıra gelen
Doğuşu bin beş yüz elli beştedir
Yazmaya başlamış çok sonra şiir
Şair olmak için hayli geç kalmış
Kırkını geçtikten sonra saz çalmış
Nazmında gençliğin heyecanı yok
Edası vazihdir, manası soğuk
Bununla beraber şöhreti vardır
Çünkü lisanına hizmeti vardır
O hizmet takdire şayan görüldü
Bin altı yüz yirmi sekizde öldü

La Fontaine (1621-1695)

La Fontaine bir orman memuru oğlu
Bin altı yüz yirmi bir yılı doğdu
Otuza varmadan yaşlı, duyuldu
Bazı kadınların mahmîsi oldu
Fabl ismindeki manzumeleri
Sayıldı şairin ölmez eseri
Hayvanata dair fikraydı bunlar
Lakin içindeki yüksek mazmunlar
Anlatmakta idi insanoğlunun
(14) Kimisi kurt kimi tilki olduğun

Bu eser kazandı pek büyük rağbet
Çocuklara oldu tedrisi âdet
O âdet müstemir olarak kaldı
Unutulmaz oldu La Fontaine adı
Bin altı yüz doksan beşte ölümü
Baki kitabının hâlâ sürümü

Boileau (1636-1711)

Bin altı yüz otuz altı senesi
Doğan Boileau'nun zağlı çenesi
Hicviyeleriyle, tenkitleriyle
Oldukça saydırmış kendini ele
Nazmı kaideli, kuvvetlidir çok
Ekser sözlerinin lakin canı yok
Malherbe'i andırır şekilcilikte
Çalışır mantıkla fikri teyide
L'art Poétique yani şiir sanatı
Eseri vermiştir ona şöhreti
Kaide kitabı bu manzum eser
Erbabına göre hâlâ muteber
Orada üstadın pek gürdür sesi
Olmuş klasizmin kaidecisi
Nazmında biraz da bulunsa duygu
Recaizade'yi hatırlatır bu
Bin yedi yüz on bir yılında öldü
Sanat tarihine o da gömüldü

Roman

Bu asrın romanı birkaç türdür
Evvela pastoral roman görülür
Sergüzeşt romanı, hakiki roman
Pastoralden sonra almıştır meydan
Honoré D'Urfé'yle D'Aubignat bir de
Furtière ün almış bu asır içinde

Nesir

Gayetle parlaktır bu asrın nesri
Nâsirler, zamanın mütefekkeri
Descartes'la Malbranche felsefecidir
İkisi de yüksek birer muharrir
Pascal riyazidir *Les Pensées*'i
En ziyade şöhret almış eseri
Kilise vaizi olan Fenelon
Halkı sözleriyle kıladı coşkun
Yazısı sözüne benzer parlaktı
Su gibi akardı, saftı, berraktı

(15) En meşhur eseri *Télémaque* onun
Okuması için kral oğlunun
Yazmıştı, okuttu onu prence
Sonra yadigârı kaldı herkese
Bizde de kıraat edilsin diye
Çevrildi evvel Türkçeye
Yusuf Kâmil, Ahmed Vefik Paşalar
Tercümeyle ona verdiler zarar
Her iki naklin de yoktur değeri
Tercüme etmeli yeniden biri
Bir de La Bruyère, La Rochefoucauld var
Bunlar da yazmışlar epeyce âsâr
Olmuş birincinin meşhur eseri
Üslubu mükemmel *Les Caractères*'i
İkincinin ise maruf eseri
Maximes isimdeki vecizeleri
İki de kadın var muharrir diye:
Madame de Maintenon Madame de Sevigné

(16) İspanyol Şiiri

On yedinci asrın İspanyol şiiri
Her vadide vardı, duygudan berî
Modası asrın tasannu zaten
Uymuş bu modaya Avrupa birden
Güya tasannusuz şiir olmazmış
Góngora da şiiri o yolda yazmış

Temaşa Eserleri

İspanya sahnesi için deniyor
On yedinci asra *Le siècle d'or*
Bu asrın temaşa âsârı fazla
Yazanlar kanaat etmemiş azla
Lope de Vega'nın piyeslerini
Sayanlar bulmuştur der iki bini
Mecburi değil ya inanmak buna
Günahı nâkilin olsun boynuna
Cid'in Çocukluğu piyesi ile
Guillène de Castro tanınmış ele
Corneille bu eseri görmüş okumuş
Sonradan *Le Cid*'i sahneye koymuş
Don Pedro Caldron iki yüz eser
Tirso de Molina dört yüz ekser
Meydana getirmiş muhtelif piyes
İspanyol sahnesi değilmiş nekes

Roman

On altı asrın ayınadır roman
Don Kişot sayılır yegâne kalan

Alman Şiiri

On yedinci asır içinde Alman
Eş'arının hâli kalmış pek yaman
Bu asrın şiirine bakılsa bir hiç
Yetişmiş yegâne şairi Opitz
Bu adam kendine dermiş ekseri:
Şairler prensi, asrın Homer'i
Leibniz bu asrın filozofudur
Monadoloji'nin vâzı'ı odur

İngiliz Şiiri

On yedinci asrın İngiliz şiiri
Milton'la oldukça gitmiş ileri

Temaşa Eserleri

Ben Jonson, Wycherley, Congreve bir de
Dryden komedi trajedide
(17) Çalışmış haylice muvaffak olmuş
İngiliz sahnesi piyesle dolmuş

Felsefe

Bu asrın Bacon'dur mütefekkeri
Kabul edilmiştir istikra fikri
Babası nazırdı, kendi de oldu
Su-i istimali fakat tutuldu
Mahkûm edilmişti mahbusiyete
Çalmak muvafıkmiş demek hikmete

On sekizinci Asır

İtalyan Şiiri

Asrın on sekizi... İtalyan şiiri
Almış Fransa'dan hayli tesiri
Bu asrın içinde en çok okunan
Şair Marini'nin eş'arı hemen
Didaktik sözlerden ibaret gibi
Odur *Giorno*'nun meşhur sahibi

Temaşa Eserleri

Bu asrın İtalyan piyeslerinde
Fransız tesiri görülür zinde
Maffei yazmıştı *La Merope*'yi
Bunu taklit etti Voltaire pek iyi
Métastase da yazmış epeyce dram

Terk Edilmiş Didone vermiş ona nam
İtalyan sahnesi mükemmel şekle
Girmişti Goldoni Alfieri'yle

Goldoni (1707-1793)

Goldoni İtalyan komediscisi
Olmuş mesleğinin o birincisi
Moliere'in tesiri altında yazmış
Seciye tasviri onca garazmış
Mevzuu: mahallî vakalar bütün
İşte bunun tutulmuş üstün
La dona di Garbo eseri ile
Kendini değerli tanıtmış ele

Alfieri (1749-1813)

Goldoni'den sonra olan müştehir
Haile şairi Alfieri'dir
Kalmış Fransa'da epeyce müddet
Fransız fikriyle eylemiş ülfet
Agamemnun, Orest, Antgon bir de
(18) *Brütüs, Filippo* gibi eserde
Yoldaşlık ederek klasiklerle
Yunan'dan, Roma'dan yazmış haile
Beğenmiş Fransız İhtilali'ni
Beğenmemiş lakin ifrat hâlini
Risogallo'sunu yazmış bir ara
Atmış tutmuş onda Fransızlara

On Sekizinci Asırda Fransa

Asrın on sekizi... Fransa için
Terakki devridir ilmin, edebin
Lisan sadeleşmiş, cümle kısalmış
İfade müstehzi bir şekil almış
Nükteler tarize, alaya doğru
Yükselmede, hatta kalaya doğru
Böyle tarizlerin hedefi ise
İkiydi başlıca: Saray, Kilise
Her kalem olmuştu bir kalk borusu
Kaçmıştı gözlerde gaflet uykusu
Uyanış, isyana sürüklüyordu
Kıyam ateşini körüklüyordu
Nihayet o ateş etti ihtilal
Patladı dehşetle büyük ihtilal
Hülâsa bu asrın edebiyatı
Değiştirdi yer yer bütün hayatı

Şiir

Bu asrın değildir şiiri feyizli
Nazımda Voltaire'dir en fazla belli
Her vadide gerçi manzumesi var
Henriade'ı etmiş pek çok iştihar
Bir de zavallıcık André Chénier
Yetişmekte idi bir şair diye
İstanbul'da doğan bu Fransız'ın
Hakkında bilemem hangi haksızın
Verdiği bir idam kararı esti
İhtilal satırı başımı kesti

Trajedî

Yazısı Corneille'den yüksek görülen
On yedinci asrın sonunda ölen
Racine'den sonra trajediler
Yazıldı, meydana çıktı çok eser
Fakat sonra gelen trajiklerin
Yazısı: mahsulü fikrin, hünerin
Örneğe mukabil, değildir yeni
Yalnız Voltaire'de görülür génie
Asrın on sekizi nısfına değin
Temsil edenleri her bir piyesin
(19) Tebdil-i kıyafet etmiyorlardı
Devri kostümüyle aktör oynardı
Kılık kıyafetin mevzua göre
Olması zaruri geldi Voltaire'e
Bir de piyeslerin icabı gibi
Lazım geliyordu sahne tertibi
Voltaire'in zekâsı bunları buldu
Oyunlar bunlarla tabii oldu
Bir mevzuunu her yerde buldu
Klasik tavrı da artık bozuldu
Oedipe, Zaire, Mérope, Mahomet ile
Sezar'ın Ölümü adlı haile
Voltaire'in yazdığı trajediler
İçinde kazanmış şöhretle değer
Başka vadide şair Ducis de
Bir tecrübe yapmış bu asır içinde
Shakespeare'in bazı eserlerinden
Uğraşmış da yapmış tercüme nazmen
Lakin aradaki düşünce farkı
Hiç memnun etmemiş seyreden halkı

Komedi

Komedi üstadı olan Molière'den
 Sonra yetiştirdi¹⁴
 Onların meşhuru Destouches, Marivaux
 Pierre de la Chaussée ki mucittir o
 Hüzn ile süruru mezc eyleyerek
 Yeni bir tarz için sarf etmiş emek
 Ağlatan komedi deniyor ona
 Şimdiki komedi için bir ana
 Destouches'un *Galorieux* adlı eseri
 Comédie de Moeurs'ün olmuş gösteri
 Marivaux da zarif nükteli kalem
 Marivaudage olmuş nükteye alem
 Sonunda bu asrın bir Beaumarchais vardır
 Klasizmi onun âsârı kapar
 Beaumarchais'nin olmuş meşhur eseri
Mariage de Figaro, Sevil Berberi

Nesir

Bu asrın olmuştu nükteli nesri
 Yazanlar o asrın hep mütefekkeri
 O nesir, kari çöştürüyordu
 Hürriyet yoluna koşturuyordu
 O yola sevk halkı eylerdi
 O nesrin en yüksek muharrirleri:
 Montesquieu, Voltaire, kamusçu Diderot
Le Contrat Social'ı çıkaran Rousseau

(20) Montesquieu (1689-1755)

Montesquieu'nün pek tanındı adı
Lettres Persanes oldu şöhret kanadı
 İki İranlıyı bu eserinde
 Gezdirir Paris'in birçok yerinde
 Onlara yazdırır gördüklerini
 Şiddetle tenkide girer devrini
 Roma azamet ve inhitatını
 İnkırazı mucib hat'iyatını
 Anlatmak fikriyle yazar bir eser
 İnhitata sebep: sefahetti der
Esprit des Lois eseriyle de
 Karie bir hikmet dersi vermede
 Der ki: Mutlakiyet gadr ü teleftir
 Meşrutiyet ise şan u şereftir

Cumhuriyet olmuş asıl hükümet
 Temelidir: vatan aşkı, fazilet

Voltaire (1694-1778)

Voltaire'in babası Paris'te noter
 Kendi de civarda tevellüt eder
 Şöyle tanınmış daha genç iken
 Bastille'e atılmış fakat bu yüzden
 Kralın zemmine dair bir şiir
 Her nedense ona isnat edilir
 Hükümet yakalar, mahbese atar
 Cürmü olmaksızın bir sene yatar
Oedipe, La Henriade ora mahsulü
 Sonra oynanınca halkın makbulü
 Etmiş olduğundan biriyle kavga
 Tıkılmış Bastille'e bir defa daha
 Güç ile kendini kurtarabilmiş
 Fransa'yı terke mecbur edilmiş
 Gitmiş Londra'ya, epeyce kalmış
 Lisan öğrenerek malumat almış
 Sonra Fransa'ya gizlice dönmüş
 Müteahhit olmuş, tacir görünmüş
 Bu işte kazanıp muvaffakiyet
 Eline geçirmiş haylice servet
 Lakin Londra'da yazdığı şeyler
 Paris'te görülmüş zararlı eser
 Onlar toplanılmış, birden yakılmış
 Voltaire de bu hâlden fena sıkılmış
 Markiz Şatöle'ye dehalet etmiş
 Yıllarca yanında ikamet etmiş
 Prusya Kralı çağırılmış sonra
 Berlin'e azimet etmiş bir ara
 Avdet ettiğinde oradan, yine
 Hükümet göndermiş onu Berlin'e
 Muvaffak olunca vazifesinde
 Beğenilmiş artık hükümetçe de
(21) Vakanüvis olmuş verilmiş paye
 Aza da seçilmiş Akademi'ye
 Zaman çok geçmemiş, yine bozuşmuş
 Üçüncü olarak Berlin'e koşmuş
 Maaş bağlanılmış, girmiş saraya
 Kralla başlamış fakat alaya
 Kral çekememiş artık bu ağzı
 Defetmiş yanından o boşboğazı

¹⁴ Bu dize yarım bırakılmıştır.

Voltaire Almanya'da biraz dolaşmış
 Nihayet gizlice hududu aşmış
 Ferney'de oturmuş tam yirmi sene
 Fakat boş durmamış orada yine
 Çalاکalem yazmış her şeye dair
 Görünmüş muharrir, filozof, şair
 Kilisecilerle uyuşamazmış
 Onlar aleyhinde birçok şey yazmış
 Olmuş papazların lanetlemesi
 Ölümünde yokmuş rahip kümesi
 Yalnız şurası dikkate değer
 Çıkınca *Mahomet* unvanlı eser
 Orada yapılan terbiyesizlik
 Roma'da sayılmış sanki azizlik
 Mevzuu papanın hoşuna gitmiş
 Yazana mektupla teşekkür etmiş
 Seksen dört yaşına girince Voltaire
 Davranır, Ferney'den Paris'e gider
 Görmeye gitmişken bir piyesini
 Tüketir orada son nefesini
 Paris'te ziyade hürmet görünce
 Kaptırır kendini fazla sevince
 Nihayete erer o uzun ömür
 Bin yedi yüz yetmiş sekizde ölür
 Silahı istihza, zekâsı derin
 Bütün eserleri yetmiş geçkin

Diderot (1713-1784)

Diderot Langre'de bıçakçı oğlu
 Bin yedi yüz on üç yılında doğdu
 Papaz yetiştirmek için oğlunu
 Babası Paris'e yolladı onu
 Papaz mektebinde okudu hayli
 Kalbinde hiç yoktu papazlık meyli
 Bilakis çok buğzu vardı ruhbana
 Tanırdı onları düşman irfana
 O meslek, fikrine uygun değildi
 Serbestçe yaşamak üzre çekildi
 Ders okuttu, kitap yazdı, neşretti
 Din itikadının zıddına gitti
Faziletin Kadri adlı eseri
 Toplanıp yakıldı varken değerli
Körlere Dair de yazınca eser
 Muharriri hemen tevkif ettiler

(22) Hapisten çıkınca bir ansiklopedi
 Yazmayı düşündü gayret eyledi
 D'Alembert misali birçok hünerver
 Kimseler de ona yardım ettiler
 Ansiklopedisttir bunların onu
 Yazıları ihya etti bugünü
 Uğramışken hayli tazyike yine
 Uğraşmıştı Diderot yirmi bir sene
 Bu uzun müddette ansiklopedi
 Kütüphane gibi meydana geldi
 Diderot'nun başkaca âsârı da var
 On beş cilt olarak etmiş intişar
 Vakıa değerli çok eser yazmış
 Zavallı onlardan kazanamamış
 Yiyip bitirince pek az varını
 Satmaya kalkışmış kitaplarını
 İkinci Katerin bunu işitmiş
 Elli bin franga iştirat etmiş
 Eski sahibine hem de bırakmış
 Ölümünden sonra alınacakmış
 Kayd-ı hayat ile maaş da vermiş
 Diderot bu sayede refaha ermiş
 Bin yedi yüz seksen dört senesiydi
 Diderot'nun hayatı sona erdi

Jean Jacques Rousseau (1712-1778)

Voltaire'le Diderot'ya üçüncü Rousseau
 Tevellüt eyledi Cenevre'de o
 Babası fakir bir saatçi idi
 Mektebe bu yüzden gönderilemedi
 Ancak bir kadının yardımı ile
 Muvaffak olmuştu ilmi tahsile
 Çıraklık, uşaklık, hocalık etti
 Memuriyet aldı taşraya gitti
 Fakat hiçbirinde etmedi sebat
 Geçirdi serseri, sefil bir hayat
 Bazı eserleri ihrak edildi
 Kendi de tutulup hapsedildi
 Kaçtı İsviçre'ye, kurtuldu hele
 Orada geçindi kaytan örmekle
 Lakin İsviçre de: "Gidi haşarı"
 Diyerek çıkardı onu dışarı
 Edilen davete icabet etti
 İngiltere'deki Votam'a gitti

Rahatça orada oturuyorken
 Kalktı Fransa'ya döndü yeniden
 Hakkında bir af kararı vardı
 Öyleyken kendini bir merak sardı
 "Tutacaklar beni" vehmine düştü
 Bu vehim yüzünden zaafa düşmüştü
 (23) Nihayet tükendi onun nefesi
 Bin yedi yüz yetmiş sekiz senesi
 Bakılsa Rousseau'nun malumatı çok
 Sözüyle işinde fakat nispet yok
 Çocuk terbiyesi hakkında eser
 Kaleme almışken o hissiz peder
 Doğan evladını sokağa atmış
 Evine çekilmiş, rahatça yatmış
 Göstermiş her yerde müdami'l-ömür
 Gördüğü iyiliğe küfranla küfür
Les Confessions adlı bir kitabı var
 Kızarı kariin yüzü de kızar
 Ahlakına benzer düşünceleri
 Çekmeye çalışır insanı geri
 Sabit bir fikirdi Rousseau'da bu zan
 Medeniyet olmuş insanı bozan
 Dine nispeti de başka gidişti
 Başı sıkılınca mezhep değişti
 Protestan idi, Katolik oldu
 Sonra döndü, eski yerini buldu
 İki mezhebe de değildi mümin
 Teslisi münkirdi, tevhidi mukin
 Hülasa garip bir adamdı Rousseau
 Öyleyken ün aldı zamanında o

Buffon (1707-1788)

Bir nâsir daha var, mütefennin de
 Doğmuş bin yedi yüz yedi içinde
 Buffon dedikleri o âlim adam
 İhtisası ile kazanmıştı nam
 Pek çok beğenildi Akademi'de
 İrad eylediği nutk-ı güzide
Histoire Naturelle meşhur eseri
 Hâlâ tutulmada yüksek değeri
 İrfanı derindi, edası rengin
 Sanat noktasından üslubu zengin
 "Üslub-ı beyandır, aynıyla insan"
 Sözüünü o, olmuş dehre bırakan

Devrinde büyük bir âlim görüldü
 Bin yedi yüz seksen sekizde öldü

Roman

Bu asrın içinde en çok okunan
 Roman de Moeurs ile felsefi roman
 Roman de Moeurs yazan Le Sage'dır iyi
 Gösterir asrını gayet tabii
Gil Blas ile *Topal Şeytan*'ı
 Bu tarzın olmuş en güzel romanı
 (24) Voltaire de Diderot da Jean Jacques

Rousseau da

Yazmışlar hikâye felsefi yolda
 Prévost, Bernardin sonunda devrin
 İki roman yazdı gayetle rengin
Manon Lescault ile *Paul et Virginie*
 Mevzu noktasından olmuştu yeni
 Bu türlü romanlar hakkında denir:
 Preromantizmin mübeşşiridir

Hıtabet

Bu asrın siyasi hatipleri var
 Her biri nutku ile etmiş iştihar
 Onlardan en fazla olan müştehir
 Mirabeau'yla Danton, Robespierre'dir
 Bir asır evvel de Fenelon gibi
 Bossuet misali nutuk sahibi
 Hatipler varsa da başka ağızda
 Onların sözleri dinî vaazda

İspanyol Edebiyatı

İspanyol edebi olmuşken üstün
 Bu on sekizinci asırda düşkün
 Bu asrın içinde muharrir, şair
 Hemen klasizmi taklit etmiştir
 Yazısıyla ancak olabilir ön
 Ramon de la Cruz, Moratin le Jeune

Alman Edebiyatı

Asrın on sekizi nısfına değin
 Almanya edebi değildi rengin
 Fransız edebi olmuştu örnek
 Marifetti onu taklit eylemek
 Gellert, Glaym, Gottsched bir de Günther'i
 Okuyan görürdü klasikleri
 Martin Wieland idi meşhur klasik

Olmuştu zarif bir üsluba malik
Martin'i milleti gayet beğendi
Ona Almanların Voltaire'i dendi
Sonra da İngiliz edebi moda
Oldu da uyanlar oldu ona da
Breitinger ile Haller ve Bodmer
(25) İngilizler gibi yazdılar eser

Klopstock (1724-1803)

Klopstock denen değerli şair
Oldu bu sırada bir millî şair
Bodmer'in tesiri altında evvel
Kaldıysa da açtı sonra bir cedel
Mukallitler ile uğraştı durdu
Cermen edebine bir temel kurdu
İsa hakkındaki manzum eseri
Sayılmakta hâlâ gayet ileri
Ondan sonra geldi Bürger'le Genser
Bir de Hamann ile şakirdi Herder
Bunların âsârı çıkınca bir bir
Oldu romantizme birer mübeşşir

Lessing (1729-1781)

Alman sahnelerini millileştiren
Lessing'in himmeti olmuştur birden
Klasizme karşı yazdı, haykırdı
Şiddetli tenkidi, taklidi kırdı
Kendi de numune eserler verdi
Millî piyesleri halka gösterdi

Schiller (1759-1805)

Bin yedi yüz elli dokuz senesi
Marbach'ta duyuldu Schiller'in sesi
Çalıştı, öğrendi muhtelif diller
Askerî bir cerrah yetiştirdi Schiller
Haydutlar eseri görünce rağbet
Etmek istemedi orduda hizmet
Askerden çekildi Weimar'a gitti
Üniversitede hocalık etti
Durup dinlenmedi, pek çok uğraştı
Alman hududunu şöhreti aştı
Fazla çalışmadan yatağı düştü
Bin sekiz yüz beşte toprağa düştü
Schiller'in evsafı: müverrih, şair
Temaşa bahsinde yüksek muharrir
Yazdığı piyesler gayetle meşhur

Kimisi manzumdur kimisi mensur
Bunlar nakledilmiş bütün dillere
Cihanşümül şöhret vermiş Schiller'e
Tarihe dair de iki eseri
Sayılmış mevzua göre ileri
Biri Felemenk'te isyana dair
(26) Öbürü Otuz Yıl Harbi'ni müş'ir

Nesir

Bu asrın nesridir parlak pırlanta
Medyundur o tarzı Filozof Kant'a

İngiliz Edebiyatı

Asrın on sekizi... nesir olarak
İngiliz edebi fazlaca parlak
Bu asrın içinde hür bir matbuat
Edebiyat için olmuştu hayat
Yarısına kadar gelince devir
Klasizme tâbi kalmıştır şiir
Bu yolda eş'arın Pope mümessili
Şiiri fikrî idi, düzgündü dili
Muhtelif vadide eş'arı çoktu
Hiçbirinde lakin bir duygu yoktu
Asrın yarısından sonraki şiir
Romantik yazının mübeşşiridir
Bu devrin Young, Gray, Cowper'le
Thomson
Bir de İskoçyalı olan Macpherson
Sayılır değerli mümessilleri
Macpherson tanınmış gayet ileri

Roman

Bu asrın içinde yazılan roman
Muhtelif vadiden vermekte nişan
Daniel Defoe'yla Jonathan Swift
Seyahat romanı yazmada yiğit
Birisini *Robenson* biri *Güliver*
Namında yazmıştır meraklı eser
Oliver Goldsmith, Richardson bir de
Ahlaki romanlar yazmış güzide
Henry Fielding ile Loren Stirn'in
Romanları gayet nükteli, derin

Nesir

Bu asır nesrinin güzelliği de
Göründü tarihte, gazetelerde

Edison makale yazmakla meşhur
Hume, Robertson tarihte mezkûr
Felsefede Adam Smith söylenir
Fizikte Newton olmuş müştehir

(27) On Dokuzuncu Asır

İtalyan Şiiri

Asrın on dokuzu... İtalyan şiiri
Hatırlatıyordu klasik devri
Bu devre mümessil olmuştu Monti
Foscolo o yolda yürüdü gitti
Klasizme göre nazım ile nesir
Yazmıştı bu iki şair, muharrir
Yine bu devrede şair yaşadı
Leopardi ile Manzoni adı

Roman ve Temaşa Eserleri

Romanla temaşa bahsinde yine
Manzoni tanınmış memleketine
Nişanlılar adlı romanı ile
Başlangıç göstermiş edebî dile
Pellico da roman muharriridir
İtalyan birliği mübeşşiridir
Temaşaya dair eser de yazmış
Bunlardan dolayı hürmete ermiş

Fransız Edebiyatı

Büyük ihtilalin sonunda millet
Bulmuştu pek geniş hürriyet
Her bağdan kurtulan her bir Fransız
Sanatı da görmek dilerdi bağısız
Klasizmin ise bağıdı temeli
Onunla bağlıydı yazanın eli
Klasik çemberi ilhamı sıktı
Hür yazmak merakı onu da yıktı
Olmuştu yerine bir esas koyan
Madame de Stael, Chateaubriand

Madame de Stael (1766-1817)

Madame de Stael her Fransız'ı
Parasız koymayan Necker'in kızı
Bin yedi yüz altmış altıya doğru
O değerli kadın Paris'te doğdu
Necker'in salonu bir encümeni
Orada söylenen ilimdi, fendi
Onları dinleyen Necker'in kızı

Tanıdı Paris'çe bilgi yıldızı
Kendinin açtığı salon da öyle
Doları fazilet erbabı ile
Hükümetçe bilmem nedense hatar
Telakki edildi bu toplantılar
Salon kapatıldı, Madam'ın kendi
Yurdundan çıkmaya mecbur edildi
(28) Cenevre'ye sonra Berlin'e gitti
Alman hayatını tetebbu etti
Almanya'ya Dair yazdığı bir eser
Verdi Fransa'ya mühim bir haber
Diyordu: "Burada yeni başladı
Edebî bir meslek Romantizm adı
Romantik yazılar millî bir nebat
Vatan toprağından almada hayat
Şimdi cılızsa da büyür, yükselir
Bu meslek bize de pek uygun gelir."
Görüldü Madam'ın fikri revnaklı
Öldü bin sekiz yüz on yedi yılı
Dört beş tane mühim eseri kaldı
Teklifi Paris'e velvele saldı
Madam'ın sözüne en evvel uyan
Oldu Fransa'da Chateaubriand

Chateaubriand (1768-1848)

Bin yedi yüz altmış sekizde doğan
Saint Malo şehrinden Chateaubriand
Askerlik, ayanlık, nazırlık etti
Lakin cümlesinden çekildi gitti
Etmedi bir yerde, bir şeyde sebat
Hayatı boyuna bir tahavvulat
Öldü bin sekiz yüz kırk sekizde o
Cesedine medfen oldu Saint Malo
Chateaubriand'ın eserlerine
Denilir romantizm için numune
Evet Briand'ın yazdığı şeyler
Klasik tarzına değildi benzer
Dolu tasvir ile sahifeleri
Düşünce, duygudan âdeti geri
Klasik yazıda âdet değilken
Almış mevzuunu Nasraniyetten
Nazmında kullanmış yeni şekiller
Hülasa göstermiş yenilik yer yer
Meşhur eserleri *Atala*, *René*

Tercüme edilmiş Türk'ün diline

Romantizm

Romantizm adıyla çıkan bu meslek
Yeni bir yol oldu gayetle işlek
Bunu tarif için şöyle denilir
Klasizmin hemen hemen aksidir
Evvelkisi yüksek aristokrattı
Eserini çünkü krala sattı
Sonrakisi ise oldu da demokrat
Çünkü yükseklerde bitmişti hayat
Klasikler idi usule bağlı
Romantiklerin de çenesi zağlı
Birinci meslekte hâkim: düşünce
(29) Duygunun yeri yok, olsa da ince
Tabiiyet ile tasviri yoktu
Kısaca güzeldi fakat soğuktu
İkinci meslekte başlıca kaygu
Yazıda bulunmak gerekti duygu
Tabiiik ile tasvire bir de
İtibar edildi hemen her yerde
Gayrimillî iken klasik yazı
Millî olmuş idi romantik ağzı
Benzeyişi varsa arada ancak
Yazının olması gayetle parlak
Hülâsa romantizm için denmeli
Olmuş klasizmin aksülameli

Şiir

Lamartine (1790-1869)

Olmuştu Fransız romantizminin
İlk yetiştirdiği şair Lamartine
Bin yedi yüz doksan yılı Mâcone'da
Doğmuştu, asalet vardı ruhunda
Bir papaz olmuştu ona muallim
Onun için dindar yaşadı daim
İntişar edince *Meditasyon*'u
Fransa, bir şair tanıdı onu
Victor Hugo ile de Vigny ile
Görüştü, sevişti, verdi el ele
Onlarla beraber klasiklere
Açtığı savaşta erdi zafere
Şiirler, romanlar yazıp çıkardı
Onlarda pek ince duygular vardı
Genevieve ile *Graziella*

Bir de *Rafael*'i âlâdan âlâ
Bu üç hikâyesi gayet güzide
Tercüme edildi dilimize de
Tarihe dair de kitaplar yazdı
Fakat içlerinde hakikat azdı
Şairdi, müverrih değildi ondan
Oldu tarihleri hayalî destan
Onlara denilmiş olursa şayan
Şairce yazılmış tarihî roman
Muhtelif vazife gördü Lamartine
Azası da oldu Akademi'nin
Sefirlik, mebusluk, nazırlık etti
Lakin cümlesinden çekildi, gitti
İzmir'de bir çiftlik tuttu, işletti
İlerletemedi işi, kaybetti
Kazanç olamadı çünkü toprakla
Geçinmek istedi yazı yazmakla
Sonra zaruretle kesildi sesi
Bin sekiz yüz altmış dokuz senesi

(30) Victor Hugo (1802-1885)

Asıl mümessili coşkun ve derin
Hugo'dur Fransız romantizminin
Babası Hugo bir generaldi
Muhtelif yerlerde vazife aldı
Besançon'da general oğlu
Bin sekiz yüz iki yılında doğdu
Edebiyat yeli esti başında
Girdi konkura on beş yaşında
Şiiri beğenildi lakin "Bir çocuk
Bu şiiri yazamaz, hiç imkânı yok."
Denildi konkuru kazanamadı
Fakat şairlikle duyuldu adı
Hevesli gençleri başına derdi
Onlara edebî heyecan verdi
Cénacle adı ile bir kurum açtı
Klasizme karşı yıldırım saçtı
Onu seviyordu hep ehl-i irfan
"Yüksek çocuk" derdi Chateaubriand
Hernani eseri onu tanıttı
Artık romantizme Hugo anıttı
Öyle coşkun kalem boş duramazdı
Parlak üslup ile her şeyden yazdı
Bihakkın liyakat sahibi diye

Aza da seçildi Akademi'ye
Siyasi hayata girdi bir ara
Mecburen savuştu gurbete sonra
Uzun yıllar kaldı yad ellerinde
Yaşadı tükenmez ümit içinde
Üçüncü Napolyon edince sukut
Hugo Fransa'ya eyledi vürüt
İstikbal edildi pek çok hürmetle
Ömrünü geçirdi muvaffakiyetle
Bin sekiz yüz seksen beş senesiydi
Hugo'nun hayatı sonuna erdi
Her yerde tanındı onun kudreti
Cihanşümul oldu yüksek şöhreti
Dünya edebine müessir oldu
Bizde Namık Kemal ona tutuldu
Türkçeye çevrildi birkaç eseri
Tercümeden bile belli değeri

(31) Alfred de Vigny (1795-1863)

Hugo'yla beraber nazmeden şiir
Muktedir gençlerden biri Vigny'dir
Duyuldu Vigny'nin dünyada sesi
Bin yedi yüz doksan altı senesi
General olurum diye kurdu da
Süvari zabiti oldu orduda
Lakin askerliğe ısınamadı
Çekiyordu onu şairlik tadı
Veda eyledi de resmî hayata
Verdi kendisini edebiyata
Yaşamaktan önce yazmak garazdı
Şiirler, romanlar, piyesler yazdı
Eserleri gözden geçirilince
Görülür hayali, duygusu ince
Bin sekiz yüz altmış üçte nihayet
Erdi de Vigny'nin ömrüne gayet

Alfred de Musset (1810-1857)

Çıktı romantizmin hayli şairi
Alfred de Musset onlardan biri
Belki de onların en ateşlisi
Şiirinden duyulur kalbinin sesi
Bin sekiz yüz ondu doğduğu sene
Genç iken atıldı şiir âlemine
Yazdığı eserler görünce rağbet
Kazandı kendi de büyük bir şöhret

Âsârında vardı derin teessür
Onlardı duyduğu yanık tahassür
Ayrılık yeisiyle işrete düştü
Sefahat yüzünden erken çökmüştü
Sarhoşlukla sanki bahtına güldü
Bin sekiz yüz elli yedide öldü
Muhtelif eserler yazdı bıraktı
Hem nazmı hem nesri gayet parlaktı
Maarifte hafız-ı kütüblük etti
Akademi'ye de seçildi, gitti

Roman

On yedinci asrın içinde roman
Kalmıştı ateşe nispetle duman
On sekiz gösterdi bir tarz-ı nevi
Oldu hikâyeler fikir alevi
Manon Lescaut ile *Paul et Virginie*
Açmıştı romanda sevgi zemini
Asrın on dokuzu gelip erince
Oldu romanların duygusu ince
Evvla bu yolda hikâyeler yazan
Madame de Stael, Chateaubriand
Bunlardan sonra Benjamin Constant
(32) Bir de Senancour'un yazdığı roman
Duygulu bir kalbin yanık sesiydi
Romantik hikâye numunesiydi
Bin sekiz yüz yirmi yılından sonra
Romanlar ayrıldı başka yollara
Lamartine'le Hugo, de Vigny, George Sand
Fikr-i mahsus ile yazdılar roman
Bunlar idealist vasfını aldı
Eserlerine de o vasfı kaldı
Fantezist Alphonse Karr, Theophile Gautier
Bunlara üçüncü Charles Nodier
Yolunda yazarlar fantezist oldu
Onlara zarafet çünkü pek boldu
Tarihî romanlar yazan da vardı
Hugo ekseriya öyle yazardı
Macera romanı üstadı ise
Dumas Père görünürdü herkese
Bir de başka türlü bir tarz alarak
Prosper Mérimée, Stendhal, Balzac
Hakikate doğru açtılar çıkır
Oradan çıkıldı yüksek bir bayır

O çıkılan bayır realizm oldu
Üstünde yeni bir meslek kuruldu

George Sand (1804-1876)

Dikkati celbeden siması asrın
George Sand imzasıyla yazan bir kadın
Evlenmiş, kocası bıkmış boşamış
Ondan sonra Madam serbest yaşamış
Yaşamayı ancak sevişmek bilmiş
Edebiliğe göre sevmiş, sevilmiş
En çok şöhret alan âşığı Musset
Sayılmaz sanırım diğerleriyse
Musset'nin ekseri hikâyeleri
George Sand'dan ayrılık mersiyeleri
Seksen tane kadar romanı vardır
Indiana ile şöhret-şairdir
Bin sekiz yüz dörtte dünyaya güldü
Bin sekiz yüz yetmiş altıda öldü

Alexandre Dumas (1803-1878)

Bu on dokuzuncu asrın “popüler
Muharriri” diye ünlü Dumas Père
Babası general Davy Dumas'dır
Anasının rengi çikolatadır
Bin sekiz yüz üçte dünyaya geldi
Alacakaranlık renkliydi kendi
Başladı yazmaya daha genç iken
Yüksek şöhret aldı nispeten erken
Yazdığı *Üçüncü Henri* piyesi
Adeta coşturdu bütün Paris'i
(33) Olmuştu yorulmaz, yılmaz muharrir
Pek çok eser yazdı her şeye dair
Halka temsil için eserlerini
Bir sahne açıldı Paris'te yeni
Karihası öyle genişti, boldu
Muhtelif âsârı yüzleri buldu
Bundan dolayıdır “Hepsini kendi
Yazmadı, mutlaka yazdırdı.” dendi
Sarayda da hizmet sahibi iken
Üçüncü Napolyon devrinde birden
Meydana çıkınca imparatorluk
Yaşamak Dumas'ya verdi de zorluk
Gurbette dolaştı hürriyet diye
Sonra İtalya'da Garibaldi'ye
İntisap ederek vazife buldu

Napoli Müzesi müdürü oldu
Napolyon düşünce Paris'e döndü
Lakin yazdıkları sönük göründü
Nihayet kesildi onun da sesi
Bin sekiz yüz yetmiş sekiz senesi
Olmuştu yegâne vasfı popüler
Bizde Ahmet Midhat Efendi Dumas'ya
benzer

Temaşa

Bu asrın içinde temaşa tarzı
Değişti, değildi klasik ağzı
Bitti trajedi, dram başladı
Yeni usul, eski tarzı taşladı
Üç vahdet kaybetti ehemmiyeti
Aranandı ancak: vaka vahdeti
Hülasa kalmadı klasik bağı
Oldu piyeslerde roman ortağı
Hugo'yla de Vigny, Musset'yle Dumas
Romantik sahneyi ettiler ihya

Tarih

Bin sekiz yüz altmış yılına değin
Tarihte açıldı yeni bir zemin
Tarih yazarların çoğu romantik
Hepsinde tahayyül kuvveti atık
Bunlar yazmadılar vakayı sade
Eylediler onu muhakeme de
Sebeup ve netice araştırmayı
İtiyat ettiler ondan dolayı
Hakikat içine hülya da girdi
Çünkü müverrihler tab'an şairdi
Tocqueville, Michelet, Thiers, Thierry
Mignet, Guizot, Edgard Guinet her biri
Tarih yazarların değerlileri
Cümlesinin vardır ayrı değeri

(34) Tenkit

Bu asrın nısfına kadar tenkidi
Romantizme karşı klasik idi
Başladı yeni bir tenkide Villemain
Sainte Beuve ile oldu o tenkit bir fen

İspanya

Asrın on dokuzu... İspanyol şiiri
Devam ettiriyor evvelki devri

Meydana gelmemiş bir şair yüksek
İki üç kişi var şair denecek
Rivas'la Zorilla, Esproncela
Hem şiir yazdılar hem de temaşa
Don Juan Tenorio piyesi ile
Zorilla kendini tanıttı ele
Pek sade olduğu halde piyesi
İspanya'da meftun etti herkesi

Almanya

Asrın on dokuzu içinde Alman
Edebiyatına yeni heyecan
Getirip yükseltmiş olan şairler
Başlıca ikidir: Goethe ile Schiller

Goethe (1749-1832)

Asrın on sekizi nisfina doğru
Frankfurt şehrinde bir çocuk doğdu
Goethe ismindeki bu zeki çocuk
Leipzig'e gitti okudu hukuk
Girdi sonra lakin başka hayata
İntisap eyledi edebiyatı
Werther yazınca kazandı şöhret
Sarayda da buldu bir memuriyet
Weimar'ın prensi Charles August'e
Kendini pek fazla sevdirdi Goethe
Onunla birlikte harbe de gitti
Gördü bozgunluğu acı hissetti
Faust'u yazınca yükseldi adı
Almanya onu bir dahi tanıdı
Muhtelif mevzuda yazdı eserler
Onu pek çok takdir etmişti Schiller
Bin sekiz yüz otuz ikide öldü
Weimar'da Schiller'e komşu gömüldü

(35) İngiltere

Asrın on dokuzu nisfina kadar
İngiliz kavminin Lakistleri var
Şimal-i garbîde İngiltere'de
Cumberland civarı olan bir yerde
Yetişmiş, tanınmış üç tane şair
Coleridge, Wordsworth bir de Southey
Lakist dedikleri bu üç duygulu
Şairin mesleği his, hayal yolu

Byron (1788-1824)

Lord Byron denilen serseri şair
Bu devrenin asıl mümessilidir
Bin yedi yüz seksen sekiz içinde
Londra şehrinde olmuştu zinde
Çocukken gayetle şımarıktı o
Gençliği züppelik hâliyle dolu
Lordlar meclisinin bir uzvu iken
Duramadı halkın serzenişinden
Hakkında çok şeyler söyleniyordu
Bunlar Londra'dan çıkardı Lord'u
Kaldı İtalya'da bir hayli müddet
Lakin edemedi fikrince bir hizmet
Geçti İtalya'dan Yunan eline
Türkleri doladı artık diline
Yunanistan için çalıştı durdu
Türkler aleyhine coştı, kudurdu
Bin sekiz yüz yirmi dördte en sonu
Öldürdü şiddetli bir sıtma onu
Byron'un epeyce âsârı kaldı
Kendi de pek fazla bir şöhret aldı
Fakat buna sebep, değil kudreti
Serserilik verdi ona şöhreti

Shelley (1792-1822)

Byron'a benzeyen bir de Shelley var
Bin yedi yüz doksan ikide doğar
Daha Oxford'da talebe iken
Dinsizliğe dair eser neşreden
Shelley'in kaydını ettiler terkin
Uğradı tardına sonra pederin
Evlendi bir iki çocuğu oldu
Öyleyken yeni bir aşka tutuldu
Çoluğu çocuğu bıraktı kaçtı
Zavallı çocuklar belki de açtı
Karısı yeisinden intihar etti
Shelley avdetinde bunu işitti
Çocuklar da ona verilmediler
Hissiz şair güya etti de keder
Sevdiği karyı aldı birleşti
İtalyan eline gitti yerleşti
Bin sekiz yüz yirmi iki senesi
Denizde boğuldu, kesildi sesi.
(36) Cesedi yakıldı kül oldu fakat
Kalbi yanmamıştı edildi hayret
Halk buna bilemem ne için şaştı

O yanmayan yürek aynıyla taşı
Şiirinde ne kadar olsa da duygu
Hâli gösteriyor duygusuzdu o
Adı şairlerin geçti başına
Yazıldı "kalplerin kalbi" taşına
Bu asrın daha var birkaç şairi
Tennyson denilen onlardan biri
Keats, Robert, Elizabeth Browning
Manzum eserleri derin ve metin

Roman

Layıktır en yüksek romancı dense
Walter Scott ile Charles Dickens'e
Bunlardan kalamaz değerce geri
Romancı George Eliot ile Thackeray

Sonuç

Garp Edebiyatı Tarihine Dair Manzum Muhtıra, Türkçede Batı edebiyatı için yazılmış ilk ve büyük ihtimalle tek manzum tarihtir. Tahir Olgun gibi klasik edebî zevke hakkıyla sahip fakat son derece dışa dönük ve çok yönlü bir sufinin elinden çıkmış olması da ayrıca anlamlıdır; çünkü geleneksel kültürün bir parçası olan tasavvufa mensup bir yazarın Batı kültürü ve edebiyatına -isterse hocalığın yöneltmesiyle olsun- bu denli eğilişi, edebiyat tarihimizde çok sık rastlanan tavırlardan değildir. Lise düzeyi için yazılmakla birlikte her düzeyden okuyucu için Batı edebiyatı hakkında hayli kuşatıcı bir çerçeve çizip genel fikir ve bilgi veren eser, Tahir Olgun'un eğitim ve edebiyat tarihimizdeki yerini daha iyi anlamak noktasında faydalı olacaktır.

Rus Edebiyatı

Rus edebiyatı için denilir
Rusya'da çıkan ilk şair Kantemir
Lomonosof ile Kirilof sonra
Youkovski'ye gelir şiirde sıra
Fakat asıl Puşkin denilen şair
Rus romantizminin mümessilidir
Bir de Lermontof'un şöhreti bâlâ
Kafkas'ta okunur eş'arı hâlâ
Bir de Gogol var ki hikâyeleri
Gösterir kendinde olan değeri

18 Şubat 1937

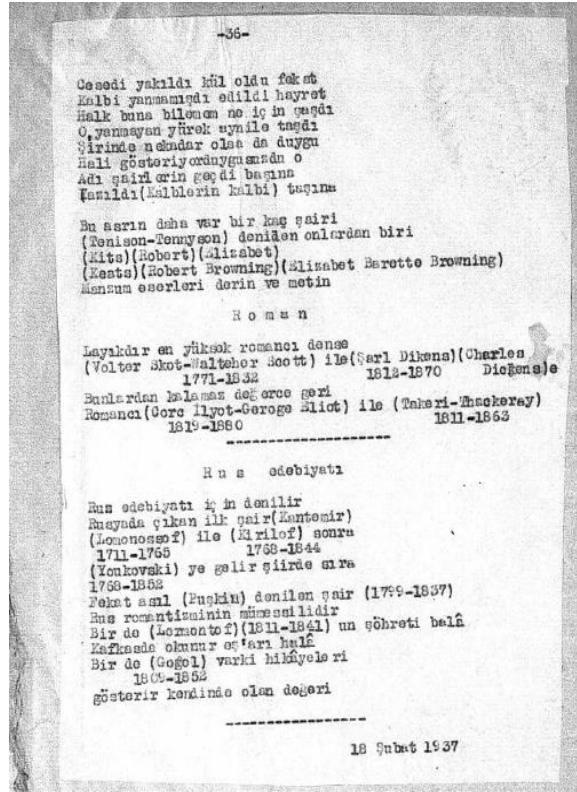
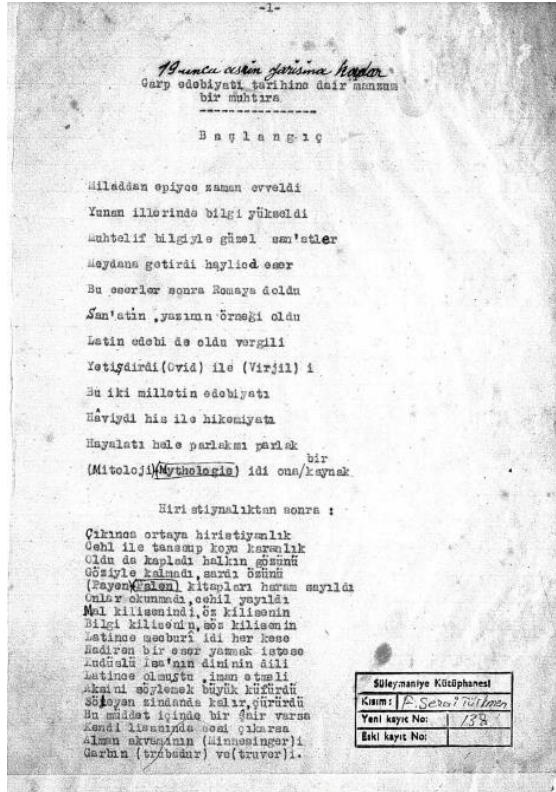

Foto: Eserin ilk ve son sayfaları

Kaynaklar

- AYTAN, S. (t.y.). Tahirü'l-Mevlevi, Hayatı ve Eserleri. *Şerh-i Mesnevi*, 2. baskı, C. 1, 9-16. İstanbul: Şamil Yayınevi.
- BLOOM, H. (2014). *Batı Kanonu-Çağların Ekolleri ve Kitapları*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- DOUMIC, R. (1909). *Histoire de la Littérature Française*. Paris: Librairie Classique Delaplane.
- ERTAYLAN, İ. H. (1928). *Yunan Edebiyat Tarihi*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- HALİT ZİYA (1303). *Fransa Edebiyatı'nın Numune ve Tarihi*. Kostantiniye: Matbaa-i Ebuzziya.
- HALİT ZİYA (1329). *İspanyol Edebiyatı*. Dersaadet: y.y.
- HALİT ZİYA (1330). *Alman Tarih-i Edebiyatı*. Dersaadet: y.y.
- HALİT ZİYA (1331). *Latin Tarih-i Edebiyatı*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- HALİT ZİYA (1331). *Yunan Tarih-i Edebiyatı*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- KILIÇEL, Y. Ş. (1930). *Avrupa Edebiyatı Mühim Simalar ve Nümuneler-Rönesans*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- KILIÇEL, Y. Ş. (1930). *Muhtasar Fransız Edebiyatı Tarihi Rönesans ve On Yedinci Asır*. İstanbul: İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi Neşriyatı, Matbaa-i Ebuzziya.
- LOLIÉE, F. (1319). *Tarih-i Edebî-i Âlem*. Kastamonu: Kastamonu Vilayet Matbaası.
- M. RAUF (1327). *Yunan-ı Kadim Tarih-i Edebiyatı*. Dersaadet: Hacı Hüseyin Efendi Matbaası.
- M. RAUF (1329). *İtalyan Tarih-i Edebiyatı*. İstanbul: Kanaat Matbaası.
- MEHMET TEVFİK PAŞA (1329). *Esatir-i Yunaniyan*. Kostantiniye: Mekteb-i Harbiye Matbaası.
- NÜZHET (1306). *Elsine-i Garbiye Edebiyat ve Üdebası*. Kostantiniye: Matbaa-i Ebuzziya.
- OLGUN, T. (1934). *Teceddüt Edebiyatı Tarihi Muhtırası*. Süleymaniye Kütüphanesi, Fethi Sezai Türkmen Koleksiyonu, no. 137.
- OLGUN, T. (1937). *19. Asrın Yarısına Kadar Garp Edebiyatı Tarihine Dair Manzum Bir Muhtıra*. Süleymaniye Kütüphanesi, Fethi Sezai Türkmen Koleksiyonu, no. 138.
- OLGUN, T. (1995a). *Çilehâne Mektupları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- OLGUN, T. (1995b). *Edebî Mektuplar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- PAR UNE RÉUNION DE PROFESSEURS (1910). *Cours Abrégé de Littérature*. Paris: Tours Maison A. Mame et Fils.
- REŞAT NURİ (1929-1931). *Fransız Edebiyatı Antolojisi I-III*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- SEVÜK, İ. H. (1340). *Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- ŞEMSETTİN SAMİ (1306-1316). *Kamusü'l-A'lam I-VI*. İstanbul: Mihran Matbaası.
- ŞENTÜRK, A. (1991). *Tahirü'l-Mevlevi Hayatı ve Eserleri*. İstanbul: Nehir Yayınları.
- TAHİR (1931). *Başlangıcından Tanzimat Devrine Kadar Edebiyat Tarihimize Dair Manzum Bir Muhtıra*. İstanbul: İttifak Matbaası.
- TAHİRÜ'L-MEVLEVİ (1330). *Teşebbüs-i Şahsi*. Dersaadet: Yeni Osmanlı Matbaası.
- TAHİRÜ'L-MEVLEVİ (1340a). Yeni Telemak Tercümesi ve Fenelon. *Mahfil*, 19, 123-124.

TAHİRÜ'L-MEVLEVİ (1340b). Teşekkür. *Mahfil*, 21, 141.

TAHİRÜ'L-MEVLEVİ (1994). *Edebiyat Lügati*. İstanbul: Enderun Kitabevi.

TİEGHEM, P. V. (1928). *Rönesans'tan Beri Avrupa Edebiyatı Muhtasar Tarihi*. İstanbul: Maarif Vekâleti, Devlet Matbaası.